billi l-malti lsien xami. U jiena rajt malajr li hu kien qal is-sewwa, għaliex sħabi l-Ingliżi u l-Ġermaniżi tgħallmu jgħidu sewwa l-*h* (hè) u l-*ħ* (ħet) imma ħadd minnhom qatt ma tgħallem igħid *il-għajn* u l-*qof*. U kemm-il darba l-għorrief żelqu fin-niexef, u tqarqu bl-ikrah imħabba f'xi ittra li ma qrawx sewwa. Hekk dari kienu jaħsbu li l-*profeta* Isaia kien bin *Amos*, profeta wkoll, għaliex Isaia jissejjaħ bin *Amos* imma għorrief oħrajn, li kienu jafu jaqraw il-lhudi sewwa, raw li dan ma kienx minnu, għaliex isem missier Isaia hu wieħed *Amoż*, fil-waqt li isem il-profeta hu *Għamos*. U dan ma kienx ħlief wieħed minn dawk l-iżbalji li ħadu l-għorrief!

Il-lsien malti, mhux biss igħinna nitgħallmu malajr il-lhudi u l-ilsna l-oħra tal-lvant, imma jgħinna wkoll biex nifhmu xi kliem b'dawn l-ilsna, li billi l-lum mejtin, ma jistâx jiftiehem sewwa. Darba waħda konna qegħdin infissru mil-lhudi l-profeta Isaia, u ġietna l-kelma *qippod*. Is-surmast qal illi l-għorrief ma kinux jaqblu fuq it-tifsir ta' din il-kelma lhudija, imma li aktarx kienet tfisser bhima bix-xewk. Hawn jien ħarist lejn sieħbi, Malti bħali, (1) u għedt lis-surmast li aħna Malta għandna bhima bix-xewk li nsejħulha *qanfud*. Mela *qippod* m'hix ħlief il-qanfud, biss aħna daħħalna *n*, u biddilna l-*p* f'*f*.– żewġ ittri li ta' sikwit jitbiddlu. Hekk daħħalna wkoll *n* fil-lhudi *ħażir* u għamilnieh *ħanżir*. U hawn intbaht li ħafna kliem malti m'hux ħlief kliem lhudi b'*n* miżjuda. U dan għenni ħafna fl-istudju tal-Bibbja.

Ara kemm hu hekk.

Mita konna qegħdin infissru l-ktieb tal-Genesi, u ġejna fejn igħid li Alla kien għadu ma bagħatx xita fuq l-art, imma kien jitla' l-*ed* u jsaqqi l-art kollha, inqalgħet taħwida fuq il-kelma lhudija *ed*. S. Ġlormu, fil-Volgata, fissirha u qal *fons* jiġifieri *għajn*. Imma s-surmast tagħna (2) kien igħid li tfisser *fwar*. Jien ħsibt u rġajt ħsibt, żidt dik l-*n* tal-malti u ġiet *ned*; *ned* tixbah lill-kelma maltija *nida*, u għedt: hawn aħna, *ed* hija *nida*, li f'dak iż-żmien kienet issaqqi l-art flok ix-xita. Hekk il-malti kien għajnuna kbira għalija!

Mhux biss. Min irid imur fl-artijiet tal-lvant għat-tfittix li semmejna fuq, ikollu x'jaqsam man-nies ta' dawk l-artijiet, li l-biċċa l-kbira huma Għarab u jitkellmu bil-għarbi. Issa l-għarbi jixbah ħafna lill-malti u aħna l-Maltin nitgħallmuh f'radda ta'

(1) Dun Karm Zammit tan-Naxxar.
(2) P. E. Mechineau S. J. (Alla jaħfirlu).

salib, u għalhekk, wieħed ikun jista' jitkellem ma' dawk in-nies u jifhimhom bla ma jħallihom iqarrqu bih. Hawn il-malti jgħinna wkoll.

Huwa l-malti għat-tiżjin ta' moħħna u għall-għerf biss igħinna? Bil-malti ma naqalgħux ħobż? Min igħid hekk, ikun qiegħed jitqarraq bil-bosta. Għal dak li għidna fuq—li l-malti jixbah l-għarbi u li għalhekk aħna l-Maltin malajr nitgħallmu l-għarbi—kemm maltin qegħdin jaqilgħu ħobżhom mal-Għarab fl-Alġerija fit-Tunisija, (u kienu fit-Tripolitanja) u fl-Arabja u fl-Afrika wkoll!

Mela l-malti jiswielna għal kollox, jiswielna għal ruħna, jiswielna għal ġisimna, u jekk ma kienx hekk, il-malti għandna nħobbuh, ingħożżuh u nitgħallmuh, għax hu l-ilsien tagħna, l-ilsien ta' art twelidna, l-ilsien ta' ommijietna, l-ilsien li hu wieħed minn l-eqdem tad-dinja, li bih għedna l-ewwel kelmiet ta' ħajjietna.

Dun Pietru Pawl.

DWAR IL-KELMA "LAĦWA"

Din il-kelma "laħwa" ninqdew biha biex insejħu lil sħabna f'daqqa jew lil xi miġimgħa ta' nies mita nkunu rriduhom jiftħu widnejhom għal dak li nkunu sejrin infehmuhom. Xinhi din il-kelma "laħwa"? Hi miktuba sewwa hekk? Jew trid tinkiteb "l-aħwa"?

Din il-kelma ninqdew biha bħala sejħa (vocativo) u miktuba *l-aħwa* jiġi li fiha żewġ kelmiet, waħda minnhom b'bixra ta' artiklu: Huwa fil-vokattiv jidħol l-artiklu? Aħna mita nitkellmu ma' miġimgħa ta' nies, kif ngħidu? Ngħidu: *Maltin, Għawdxin, tfal, isimgħuna*, ma ngħidux: *il-Maltin, il-Għawdxin, it-tfal, ersqu isimgħuna*. Jiġifieri ma ninqdewx bl-artiklu. Mela l-ittra *l* ta' *laħwa* ma hix artiklu. Għaliex mela ngħidu *laħwa* u mhux *aħwa*?

Meta nscjhu nistcħu n.stgn ninqdew bil-klejma jkun ,J dik ja , .t u ngh14

qiegħda fl«> ./"• bi— Ħawn insibu li l.ke, .
lmWo • i/ e/-/'//« isiru fil-malti///,„, /,/r j t ł
»«•* tfatta -gharbi »ir / fil-malti. Insib?M
"l"m'^n ' ħu bil-kelm. /«*««. il-Gharbi jsejjaħ bi¦-l!M
'aħPa nn/V, *aħwa.* Mela għandna „ifħ„Ul u S
*W "ff' • mahixartiklu; imma qiegħda ,%
t^m V taqsira ta'/« u għalhekk il-kt.b ? S
^;;VVt?tittieħedb'artiklu-ma hixtajba. \£*
JTStal-kitba ta' / *aħwa* għax dintista' tittieħed bħala JJj
W bħala-t'ĥ /.asrva. għal ibħadha
1?***««. *hekk weħed_"s,a jehodha 1« RħMdnuia
I, n>a għandniex-il-kelma *la* xort oħra m.nn d.kllnsibu fi¦.
kliem- *la n-iched u l-anqas l-teħor.* Jekk għandna niktbuha
l-ahjar niktbuha sħiha *"laħwa",* mkella niktbu *"aħwa"* jew¦
nlwa avvolja nkunu niktbu xort'oħra milli jingħad, basta b'Malfi
akiar tajjeh.

0. V.

Ma nahsibx li l-ittra / ta' *Itim, Isir, lemin,* ete.kif ukoll
ta' *iaħwa* <¦ieghda flok 1-ittra /' ta' *jatim fiiim,* Tripli) *jtà,*
jemin etċ. u ts'*ja* mal-kelma *aħwa.* Insibu li l-itlra /tingħaqad
ukoll fi kliem iehor li majibdiex bl-ittra dgħajfa /, sew kliemli
ġej mis-semitku, kemm kliein ieħor li ġej mit-taljan jew minn
Msqalli, *tr.langas* (mmn *angas) lifgħa* (minn *ifgħa) labram*
)bra) lixka (minn *esca) lasia* (minn *asla) labiu* (minn *M*
J.u, isir bħala żjieda (prostesi) ta'ittra *liquida* lidejjem ikW
/u kemm huhekk naraw fil-kelma *nuċċali* biż-żjieda tal-liquida*
™ *t per dMimilazione di consonanti* Cfr: /uċċa/i u miċċa/n>*
SST'- <J/,;,ndna Kħ»»>ckk nifhmu li/ bħala ittra dgkj
"hda b"aokal,t,n"haqad dik il"kelmH H iktarX f'0ħrajnlS

h *U^rafiLvr* 7ħaWnhekk Xej" artikU" UHkSt
kalu/Vx w«/ty, tidher magħquda għal ko11OX mal-k^s

t Kemm Hsem għandha 1-gżira ġira tagħna? Aħmnc» »
tffcw- Bil-latin aħna nsejħulha <7« ,£5 T
¦ usemmewħa ^ jew .fc*fc..fa5 '1(3^3^
Liu Mela. ġeàgrafu latin, u bdan l-isem ukoll insibuha Z-
L ta' iskmzjonyiet misjubin Malta u Ghawdex. IħGnSi
BColl semmewha *Gau/ost* għal l-mqas hekk jidher fldskmzjoninet
Sda 1-Griegi keUhom isem leħor, *Gaudos.* Fiktieb ta'l-ewwel
gnenijiet tal-Knisja, (i)msibu 1-isein *Gaudometete* jiġifieri *Għaw-*
iexta Ma//at)ew Ghawdex ħdejn Matta. Majistax ikun hemm
tweghir li *Gaudo* ma ttisserx *Ghawdex,* għax il-kiuieb żied il-
kelma ***Melete*** biex jagħżel bir-reqqa kollha 'l ***Gaudos*** ta' ħdejn
Malta minn *Gaudos* ieħor bogħod minn Malta. Jekk nibqgħu
sejrin 1-ura niltaqgħu ma 'isem ieħor, ma 1-isem feniċju *Gawit*
f'iskrizzjoni feniċja tat-tieni jew tat-tielet seklu qabel Kristu.

Jekk wieħed jàti daqqa ta'għajn lejn dil-kotra ta' ismijiet
qajla jintebah lihuma kollha jiġu minn xulxin, kollha mnisslin
minn ġidd wieħed. Nafu li *Gautos* taqbel ma'*Gawl,* u li *Gau-*
disium tixbah lil *Għawdex* jew *Gawdex,* imma kifjista' jkun li
Gozo ġejja minn ***Gawl,*** li ***Gautos*** tiġi minn ***Gavdisium ?***

Inwieġeb fil-qosor kemm nista'. Il-kelma ***Gaudisium*** mhix
ħaġa oħraħlief libsa latina tal-kelma maltija jew għarbija *Għaw-*
dex. Bihajinqdew biss, safejn naf jien, il-Maltin. Il-kelma *Gozo*
(=God+so) tidher imnissla minn *Gaudisium* jewminn *Gandos;*
f'waħda u fl-oħra jinsabu t-tliet għeruq ^.rf.J. U l-kelma *Għaw**
dex minn minhiġejja ? A.Preca jaħseb lihiġejja mill-keima
|udija ***ghadaxa*** jew għarbija *għadasa* \\ tfisser *għazza,* għax
Għawdex għandu 1-għamla ta'għazza. (2). Manaqbelx mieghu.
Jien, minn għalija, il-kelma *Għawdexhi* 1-kelma *Gaudos* taħt kisja
Parbija. 11-Għarab igħidu u jiklbu *Gawdax* mhux *Ghamtts*
t ħwlna - " minn *Gaudos* sa *Gawdax* ma hemm xejn^ »»
Ghawdex jew *Gawdax* ġejja minn ***Gaudos.*** U ff*^J

(1) *Acta Peiri et Pauti fr-Acta Apostolorum Aporrypha,* ed. Lipsiae r8gi> faċċ I?8(2 „ 181,13.

(2) *Malta Cananta,* Malta, 1904. faċċ* ^56,